

kapcsolódó tanulmány még biztosabban ítélkezhetne, s nem utolsó sorban a költészetek minőségéből fakadó értékrend természetesebben érvényesülhetne: ami így megbúvik a könyvkritikák tengerében, kiderülhet, hogy nagyobb teret, bővebb elemzést igényel, míg más, itt oldalakon át részletezett mű ott pár mondatban elintézhető. Vagyis: helyreállnának a helyes arányok. Nem szorul bizonyításra, hogy a líra története nem csupán a lírai művek sorjázása. Lehet, hogy az elmúlt ötven évben érdektelen művek tömege árasztotta el a folyóiratokat és a könyvesboltok polcait. Ez azonban inkább a sajtó és a kiadók történetéhez tartozik. A líratörténet bizonyára mégis úgy fogja számon tartani, hogy izgalmas, kitűnő alkotások is születtek ebben a sorban. Ennek a líratörténeti könyvnek a megírására Lengyel Balázs lenne hivatott. S az a tanulmány megemelné a *Verseskönyvről verseskönyvre* – egyébként jelentős – értékét. (Magvető.)

FERENCZ GYŐZŐ

„A KRITIKA HALÁLA”?*

Nehéz feladatra vállalkozott Nyerges András. Az 1962–1980-as időszak – 18 év – kritikával kapcsolatos megnyilatkozásaiból egy olyan kezelhető nagyságú kötetet akart összeállítani, amelynek igénye sem kisebb, mint hogy végigolvasva ki kellene hogy bontakozzék belőle a kérdéses időszak kritikai életének a teljesség hitelét nyújtó, de természetesen a megfelelően súlypon tozott tükörképe.

A nehézséget elsősorban nem az jelenthette, hogy a rendelkezésre álló anyag óriási mennyiségű, és mint ilyen, mind témáját, tudományos igényét tekintve, mind formáját, „műfaját”, mind színvonalát illetően is sokféle. A kötet heterogeneitása talán éppen erénynek könyvelhető el: hiszen meglehetősen pontossággal adja vissza az adott korszak kritikájának sokszínűségét; noha már itt meg kell jegyezni, hogy – amit Nyerges András az Utószóban is megemlít – a válogatás is, hasonlóan a kritikához, feltűnően irodalomcentrikus. A kötetnek ez a hiányossága tehát a kritikai irodalom hiányossága is, amit persze lehet azzal magyarázni, hogy az irodalomkritika kultiválásának vannak nálunk a legnagyobb hagyományai, de ez mégsem lehet nézetünk szerint mentés arra, – s ez egyaránt vonatkozik a kritikai irodalomra és a kötetre –, hogy az egyéb

* *A művészetkritikáról*. Szerk.: Nyerges András.

művészeti ágak kritikai értékelése, a kötetet végigolvasva, igencsak másodrendű fontosságúnak tűnik, nem is beszélve arról, hogy egyes esetekben – gondolunk itt elsősorban olyan tömegkommunikációs és funkciójuknál fogva a művészet kritikai igényű terjesztésében is érdekelt eszközökre, mint a rádió, a televízió, amelyek a kötetben még csak nem is harmad- vagy negyedleges fontossággal bírnak. Pedig joggal feltehető a kérdés: vajon korunkban még mindig az irodalom kapja-e a legnagyobb érdeklődést a művelődni, szórakozni, kulturális ismereteket szerezni vágyó legszélesebb közönségtől, és nem vette-e már át ezt a funkciót a film mellett a rádió, és elsősorban, a szinte e szempontból közhelyszerűen emlegetett televízió? A kötetben az ezzel kapcsolatosan idézett 1–2 cikket elenyésző mennyiségnek lehet tartani, még akkor is, ha a kritikai élet természetében körülbelül azonos – sőt, megkockáztatnánk: kisebb – százalékaránnyal jelennek meg az erre a kérdésre vonatkozó írások.

De mindez messzire vezet el. Ez pedig egyfelől az – csupán jelezve –, hogy az említett tömegkommunikációs eszközök funkciója nemcsak a művészet terjesztése, ezért a kritikának azt kellene – többek között – vizsgálnia, hogy a művészetkritika hogyan képes beágyazódni az adott műsorkeret profiljába. Hasonlóan ehhez, a zeneművészet, az építészet stb. sem csak esztétikai megítélést igényel, ezért a kritikának ezekben az esetekben sem csak esztétikai kérdésekkel kell foglalkoznia. Másfelől a hiányosság összefügg azzal az általánosabb problémával, hogy a kritika minden művészeti ágra érvényes elméleti alapjainak kidolgozása is erre az időszakra tehető.

Nyomon követhető ez olyan cikkekben, amelyek az értékelés elméleti alapjainak hiányáról, esetleg ellentmondásos voltáról szólnak. Erről az összefüggésről ír többek között Pándi Pál és Szabolcsi Miklós is, aki az elméleti tisztázatlanságok eredményét a kritika esetleges „halálában” látja. Talán ezzel magyarázható, hogy a kötetben is olvasható MSZMP KB Kulturpolitikai Munkaközösségének állásfoglalása a kritikáról 1972-ben nem elsősorban kritikusi, hanem inkább irodalomtörténeti, irodalomelméleti eredményeket sorol fel. A kötetbe természetesen nem kerülhetett bele – bizonyára terjedelmi okok miatt – az elméleti viták teljes dokumentációja, noha egy-két, e témában perdöntő jelentőségű, gordiuszi csomókat átvágó írás beillesztése a kérdéses helyen fényt derített volna egyes olyan utalásokra, amelyek éppen az elméleti vitákra vonatkoznak.

A kötetből azonban az is kiolvasható, hogy nemcsak az elméleti alapok hiányosságai okozhatnak problémát a kritikának. S talán ez jelenthette a kötet összeállításában a legnagyobb nehézséget, ti. az,

hogy a felmerülő egyéb és nagyon nagy számú probléma milyen súllyal kerüljön a kötetbe. Hogy vajon a kritika kisiklásai, „botrányai” milyen jelentőséggel bírnak az egész kritikai életet tekintve; hogy a kritikus és a művész örök ellentétéről szóló cikkek között akadnak-e olyanok, amelyek erről az aktualitás igényét is kielégítő újat tudnak mondani; hogy az 50-es évek kritikájára való visszautalásoknak a 60-as és a 70-es években van-e olyan rejtett tartalma, ami érdemessé tenné az ilyen cikkeket arra, hogy a kötetben szerepeljenek; hogy a kritikus egzisztenciális léte függ-e attól, hogy mit és hogyan ír – röviden: a felmerülő problémák valóság-e vagy sem? Előrelendítették a kritikát, avagy vakvágányra terelték?

Az 1964–65-ös ún. „Beke-vita” szinte jelképes értékű, tökéletesen jellemzi az akkori évek kritikai szellemének kettősségét: az 50-es évek tapasztalataiból eredő és az azon túlmutató, az azokat levezető attitűdöt. De vajon csak ízelítő-e, ahogyan ezt Nyerges András az Utószóban írja, vagy jelképes-e az 1974-ben lezajlott Bulla-vita vagy az 1980-as Hernádi Gyula által indított bírósági per, vagy a szintén 1980-ból származó, a sértődöttség hangján folytatott szóváltás Hernádi Gyula és Jancsó Miklós, illetve Mészáros Tamás között? S noha – szintén kiderül az Utószóból – nem került bele a kötetbe az 1961–62-es ÉS-vita arról, hogy lehet-e, szabad-e, jogosult-e a már elismerten nagy tekintélyt szerzett alkotók műveit bírálni, egyes más, későbbi, és a kötetben is szereplő cikkekben is találkozhatunk olyan utalásokkal, amelyek erre vonatkoznak, ilyen pl. Földes Anna 1978-ban írott cikke.

Mindezek, joggal tételezhetjük fel a kötet olvasása nyomán is, nagyon szorosan összefüggenek egymással, s noha nem jelenti ez azért a kritika teljes erkölcsi devalválódását, felelőtlenségét, amelytől pl. Vámos Miklós tart „A kritika kritikája és magasztalása” című írásában, de, azzal a letagadhatatlan ténnyel együtt, hogy a kritikus gárda folyamatosan fogyatkozik, cserélődik, mégis a kritikus státusz ingatlanságáról tesz tanúbizonyságot. A kötet nagy erénye, hogy a szellemi életben az 1960-as években lezajlott konszolidáció nyomán született eredmények felmutatása mellett, azzal együtt tudott Nyerges András megszerkeszteni egy olyan válogatást, amelyből kiolvashatóak az esetleges „kiskapuk”, az „ügyeskedés”, a korrupció, illetőleg az esztétikai érték védelme helyett más, amelyek talán a legnagyobb veszélyt jelentik napjainkban a kritika létében. (Kossuth, 1981.)

HORVÁTH KRISZTINA